

Palautumisen ja levon merkitys urheilijan kokonaisvaltaisessa valmentautumisessa

Ari Nummela, urheilufysiologian johtava asiantuntija
Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus
Imatra & Lappeenranta 17.4.2019

Ari Nummela

- + Valmentaja vuodesta 1983 →
  - + Pikajuoksu, aitajuoksu, kestävyysjuoksu, pituus-kolmiloikka, jalkapallo, futsal, suunnistus, hiihtosuunnistus, maastohiihto
- + SUL lajivalmentaja, pika- ja aitajuoksu
  - + 1991-1996, 2000-2005
- + Koulutus
  - + LitT Jyväskylän yliopisto 1996
  - + Liikuntafysiologian Dosentti Itä-Suomen yliopisto
- + Työura
  - + Kilpa- ja huippu-urheilun tutkimuskeskus - KIHU 1991→
  - + Keski-Suomen Urheiluakatemia 2002-2003
- + Asiantuntijuus
  - + Kestävyysharjoittelu ja kestävyysuorituskyky
  - + Harjoittelun kuormittavuus ja palautuminen
  - + Korkean paikan harjoittelu

Jussi Eskola

Otto Kaario

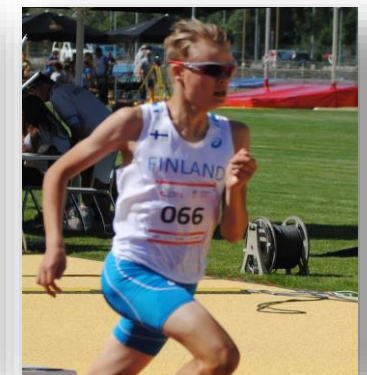
Veera Klemettinen

Heini Ikonen

Miika Lehtinen

Eemil Helander

Lotta Mäkinen

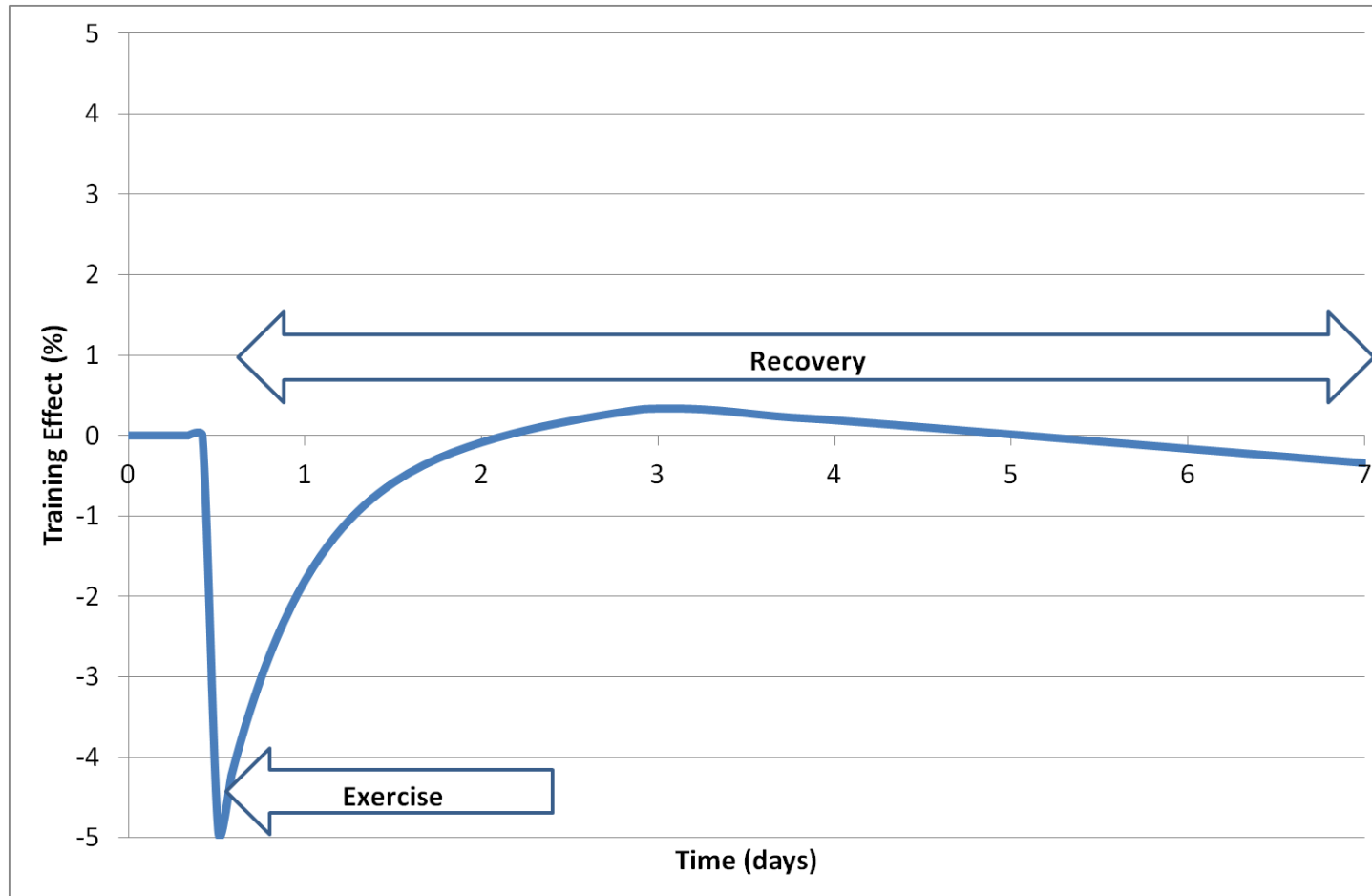
Venla Saari

Palautumisen ja levon merkitys urheilijan kokonaisvaltaisessa valmentautumisessa

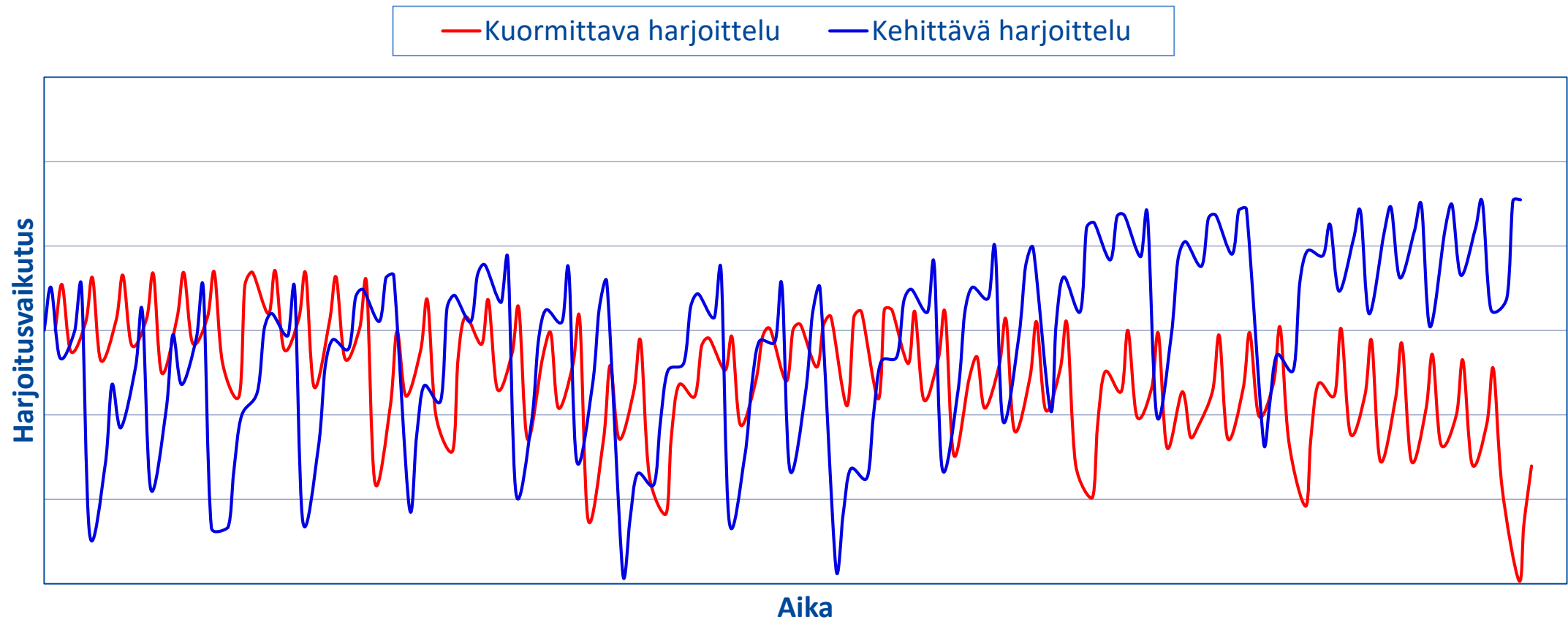
- + Urheiluharjoittelun teoria
- + Uni, lepo ja ruokailu
- + Ylirasitus – ylikunto – alipalautuminen
- + Kuormituksen ja palautumisen seuranta

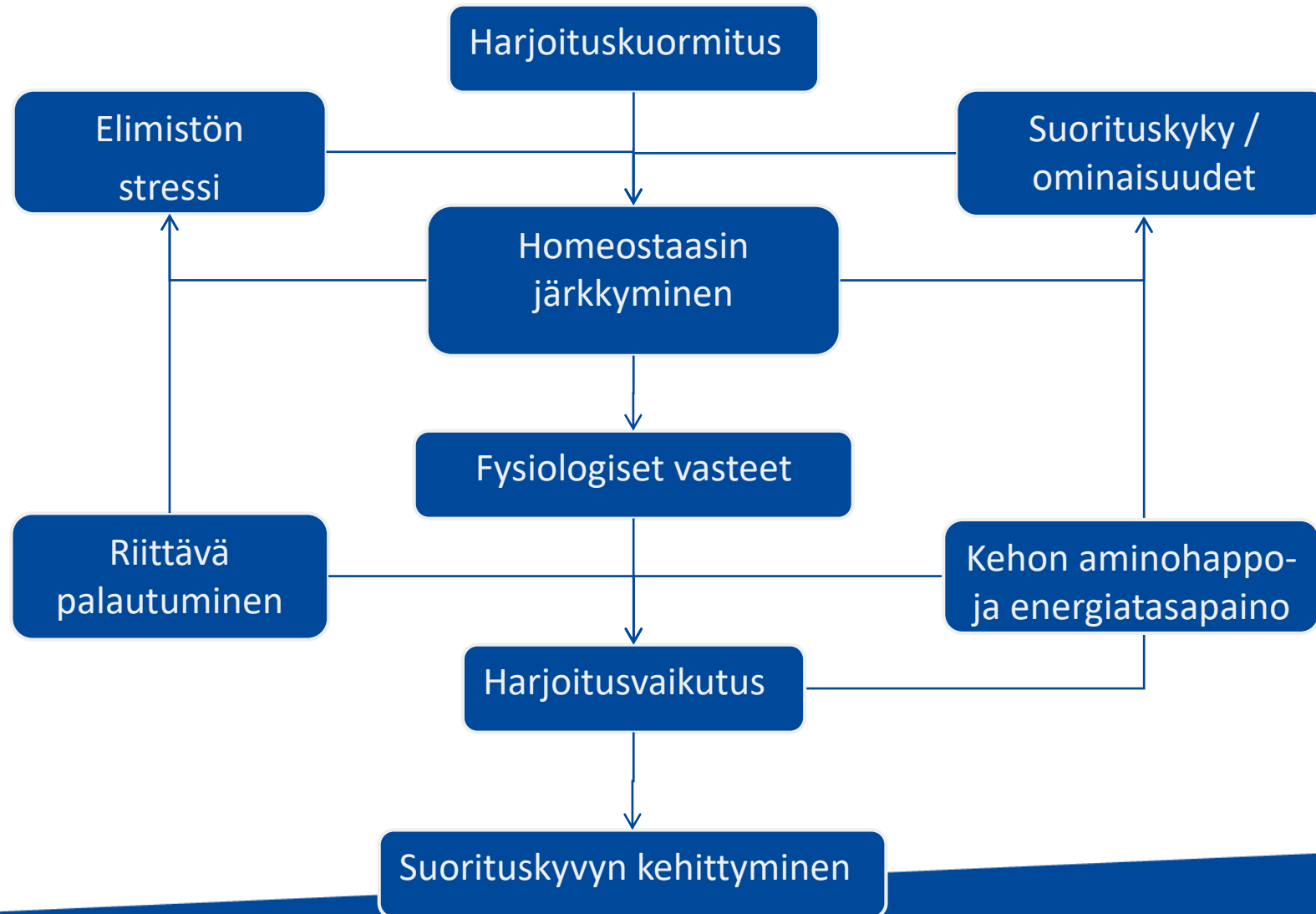
Harjoitusvaikutuksen syntyminen

Harjoitusvaikutuksen syntyminen

Urheiluharjoittelun teoria

Harjoitusvasteeseen ja stressiin vaikuttavat tekijät

+ Harjoitus

- Harjoituksen intensiteetti
- Harjoituksen kesto
- Harjoitusfrekvenssi
- Palautusten pituus harjoitusten sisällä
- Urheilu- tai liikuntamuoto

+ Urheilijan sisäiset tekijät

- Suorituskyky ja ominaisuudet
- Harjoitustausta
- Harjoitustila
- Terveydentila

+ Ulkoiset tekijät

- Fyysiset olosuhteet
- Sosiaalinen ympäristö

→ Harjoitusvaikutus, kuormitus ja palautuminen ovat monimutkainen kokonaisuus, johon vaikuttavat lukuisat tekijät, joita ei ole mahdollista täysin kontrolloida joka päivä

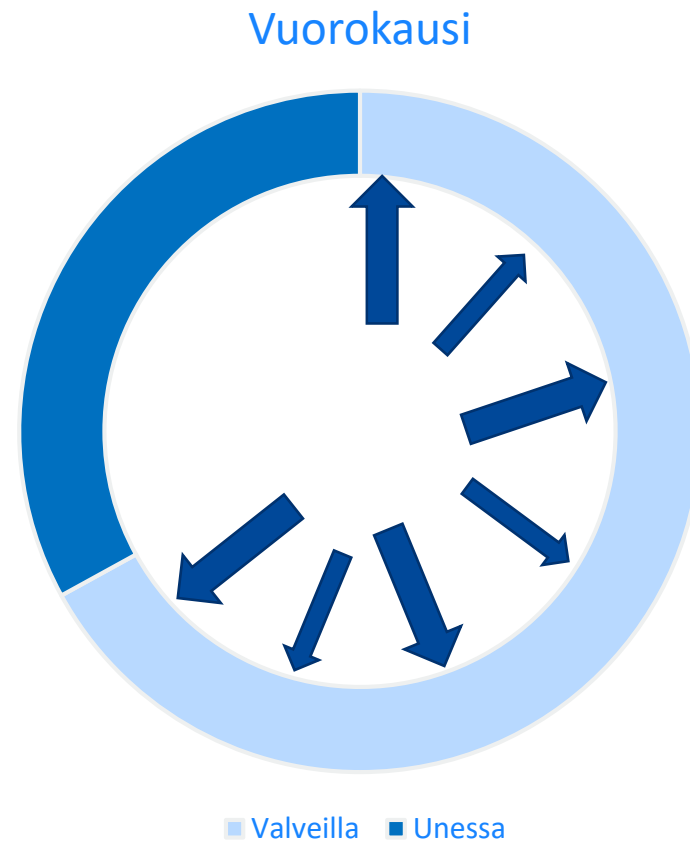

Harjoitusvaikutus

Riittävä palautumisaika
Riittävät rakennuspalikat

Unen ja ruokailun merkitys

Unen vaiheet

+ NREM uni

- + Neljä vaihetta kevyestä unesta syvään uneen
- + Ensimmäinen NREM kestää 30-40 min, sen jälkeen 65-80 min
- + Tärkeä vaihe palautumisen kannalta

+ REM uni

- + 20-25 % unesta
- + Tärkeä vaihe oppimisen, muistin ja taidon oppimisen kannalta

Unen merkitys

- + Fysiologinen kasvu ja uudistuminen
  - + Kasvuhormoni ja sukuhormonit (95 % päivittäisestä tuotannosta NREM aikana)
- + Hermo-lihasjärjestelmän toiminta
- + Kognitiiviset toiminnot ja muisti
- + Emotionaalinen hyvinvointi
- + Immunitoiminta

Vuorokausirytmi ja suorituskyky

- + Sisäiset biokemialliset prosessit säätelevät vuorokausirytmien
- + Suorituskyky parhaimmillaan iltapäivällä – alkuillasta (klo 12:00-21:00)
- + Motorista kontrollia, laskutaitoa ja lyhytkestoista muistia vaativat suoritukset onnistuvat parhaiten aamulla
- + Yleisesti fyysistä suorituskykyä vaativat suoritukset onnistuvat parhaiten illalla ja monimutkaista taktista osaamista sekä päätöksentekoa ja ohjeiden noudattamista vaativat suoritukset hieman aikaisemmin päivällä

Uneen vaikuttavat tekijät

+ Valo

+ Melatoniini → aineenvaihdunta ja vasodilataatio

+ Lämpötila

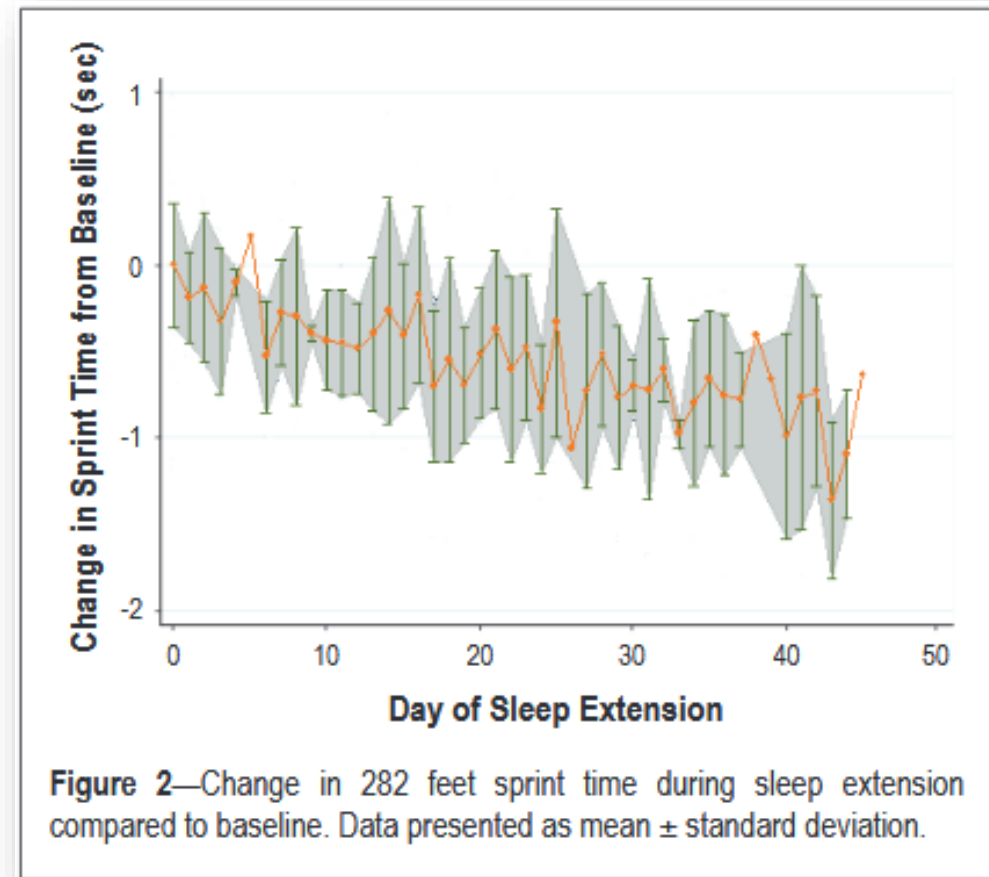
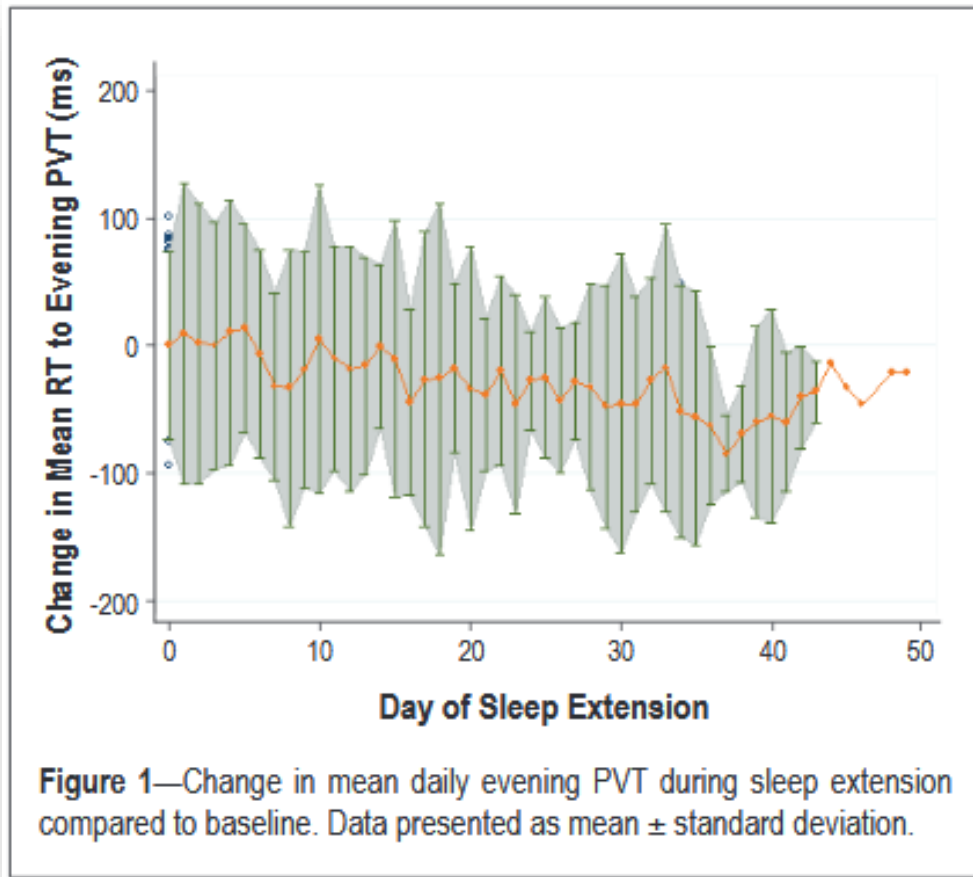
+ Kehon lämpötilan vuorokausivaihtelu

+ Torkut – päiväunet

+ Unen tarve

The Effects of Sleep Extension on the Athletic Performance of Collegiate Basketball Players

Syönkö riittävästi ja milloin?

- + Jos harjoittelee (=kuluttaa) paljon, täytyy syödä paljon
- + Rankka laihduttaminen ja urheilu eivät sovi yhteen
- + Syö pitkin päivää: 5-7 kertaa päivässä
- + Rytmitä ruokailut ja harjoitukset oikein
  - + Viimeisestä rasvapitoisesta ateriasta yli 3 h
  - + Ei harjoitukseen nälkäisenä – hiilihydraatti ja proteiinipitoinen välipala ennen harjoitusta
  - + Heti harjoituksen jälkeen hiilihydraatteja (30-50 g) + proteiineja (15-20 g)

Urheilijan lautasmalli

15

Nesteet ja urheilu

- + Veden tarve päivittäin on 2,5 l
  - + 1-1,5 l juotava ja 1 l ruoan mukana
  - + 1-1,5 l virtsan mukana, 0,5 l keuhkojen kautta ja 0,5-1 l ihon kautta
- + Harjoittelu lisää veden tarvetta 0,5-1 l tunnissa
  - + Juo harjoituksissa 2 dl kolme kertaa tunnissa
- + Kuumat ja kosteat olosuhteet kasvattavat veden tarvetta jopa 2-3 kertaiseksi

Ylikuormitus ja ylikunto

”Kauden alussa päätin keskittyä urheiluun täysillä; nostin harjoitusmääriä ja tehoja, pudotin kehon painoa, mutta kadotin intohimon urheiluun”

”Olin elämäni kunnossa toukokuussa; yht’äkkiä, en vain kyennyt tekemään enää mitään, halusin vain levätä”

”Olen kehittynyt tänä vuonna, koska olen harjoitellut vähemmän; muina vuosina olin väsynyt harjoittelusta jo ennen kilpailukauden alkua”

”Olen aina ihmetellyt, miksi muut ei ota meiltä oppia; ei tarvitse harjoitella niin paljon tullakseen hyväksi”

Ylikuormituksen ja ylikunnon määritelmät

+ **Ylikuormitus (overreaching)**: accumulation of training and non-training stress resulting in *short-term decrement in performance* capacity with or without related physiological and psychological signs and symptoms of maladaptation in which restoration of performance capacity may take *from several days to several weeks*

+ **Ylikunto (overtraining)**: an accumulation of training and non-training stress resulting in *long-term decrement in performance* capacity with or without related physiological and psychological signs and symptoms of maladaptation in which restoration of performance capacity may *take several weeks or months*

Harjoittelun lisääntyminen → Lyhytaikainen ylikuormitus → Pitkäaikainen ylikuormitus → Ylikunto

Meeusen et al. EJSS 2012

Ylikunto-oireet

Physiological Performance

- Decreased performance
- Inability to meet previously attained performance standard or criteria
- Recovery prolonged
- Reduced toleration of loading
- Decreased muscular strength
- Decreased maximum work capacity
- Loss of coordination
- Decreased efficiency or decreased amplitude of movement
- Reappearance of mistakes already corrected
- Reduced capacity of differentiation and correcting technical faults
- Increased difference between lying and standing heart rate
- Abnormal T wave pattern in ECG
- Heart discomfort on slight exertion
- Changes in blood pressure
- Changes in heart rate at rest, exercise, and recovery
- Increased frequency of respiration
- Perfuse respiration
- Decreased body fat
- Increased oxygen consumption at submaximal work loads
- Increased ventilation and heart rate at submaximal work loads
- Shift of the lactate curve towards the x axis
- Decreased evening postworkout weight
- Elevation basal metabolic rate
- Chronic fatigue
- Insomnia with and without night sweats
- Feels thirsty
- Anorexia nervosa
- Loss of appetite
- Bulimia
- Amenorrhea or oligomenorrhea
- Headaches
- Nausea
- Increased aches and pains
- Gastrointestinal disturbances
- Muscle soreness or tenderness
- Tendonostic complaints
- Periosteal complints
- Muscle damage
- Elevated C-reactive protein
- Rhabdomyolysis

Immunological

- Increased susceptibility to and severity of illness, colds, and allergies
- Flu-like illnesses
- Unconfirmed glandular fever
- Minor scratches heal slowly
- Swelling of the lymph glands
- One-day colds
- Decreased functional activity of neutrophils
- Decreased total lymphocyte counts
- Reduced response to mitogens
- Increased blood eosinophil count
- Decreased proportion of null (non-T, non-B) lymphocytes
- Bacterial infection
- Reactivation of herpes viral infection
- Significant variations in CD4:CD8 lymphocytes

Biochemical

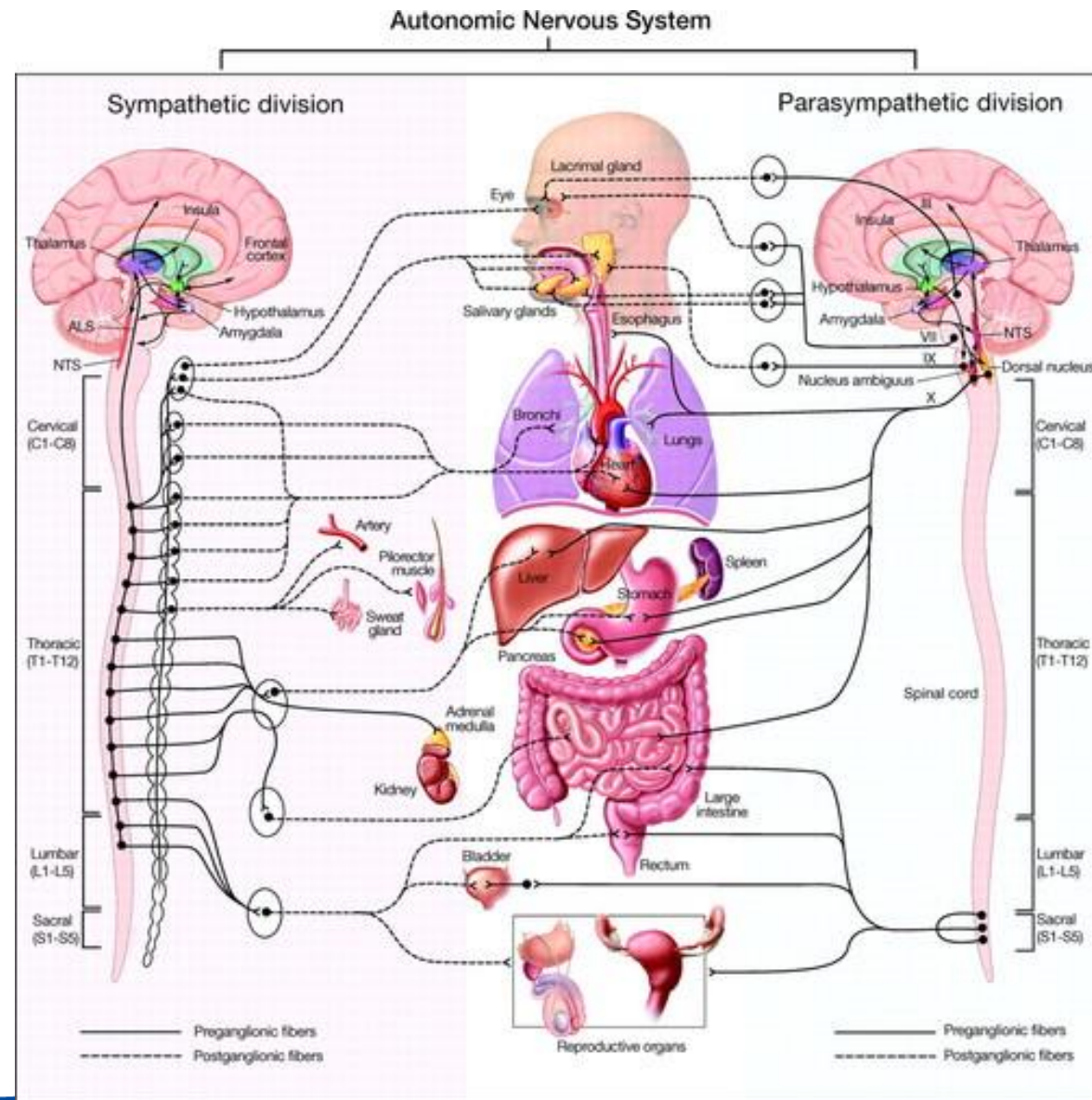
- Negative nitrogen balance
- Hypothalamic dysfunction
- Flat glucose tolerance curves
- Depressed muscle glycogen concentration
- Decreased bone mineral content
- Delayed menarche
- Decreased hemoglobin
- Decreased serum ferritin
- Lowered TIBC
- Mineral depletion (Zn, Co, Al, Mn, Se, Cu, etc.)
- Increased urea concentrations
- Elevated cortisol level
- Elevated ketosteroids in urine
- Low free testosterone
- Increased serum hormone binding globulin
- Decreased ratio of free testosterone to cortisol of more than 30%
- Increased uric acid production

Psychological / information processing

- Feelings of depression
- General apathy
- Decreased self-esteem of worsening feelings of self
- Emotional instability
- Difficulty in concentration at work and training
- Sensitive to environmental and emotional stress
- Fear of competition
- Changes in personality
- Decreased ability to narrow concentration
- Increased internal and external distractibility
- Decreased capacity to deal with large amounts of information
- Gives up when the going gets tough

Fry, Morton & Keast 1991

Autonominen hermosto (ANS)

Ylikunto syndrooma

+ Sympaattinen ylikunto

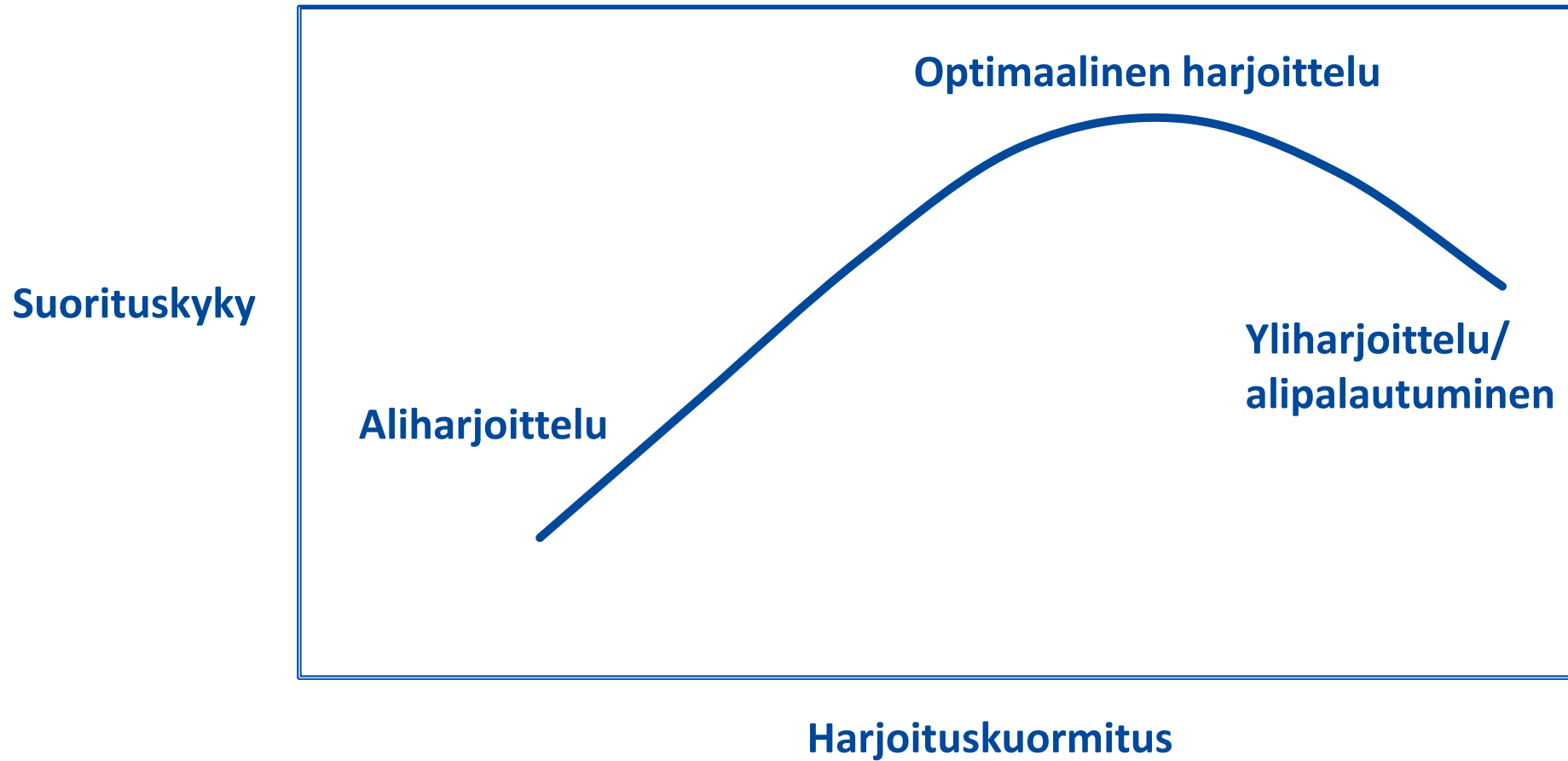
- + Heikentynyt suorituskyky
- + Heikentynyt harjoitusvaikutus
- + Levottomuus, ärtyisyys
- + Häiriintynyt uni
- + Painon pudotus
- + Leposykkeen nousu
- + Verenpaineen kasvu
- + Heikentynyt palautuminen harjoituksista

+ Parasympaattinen ylikunto

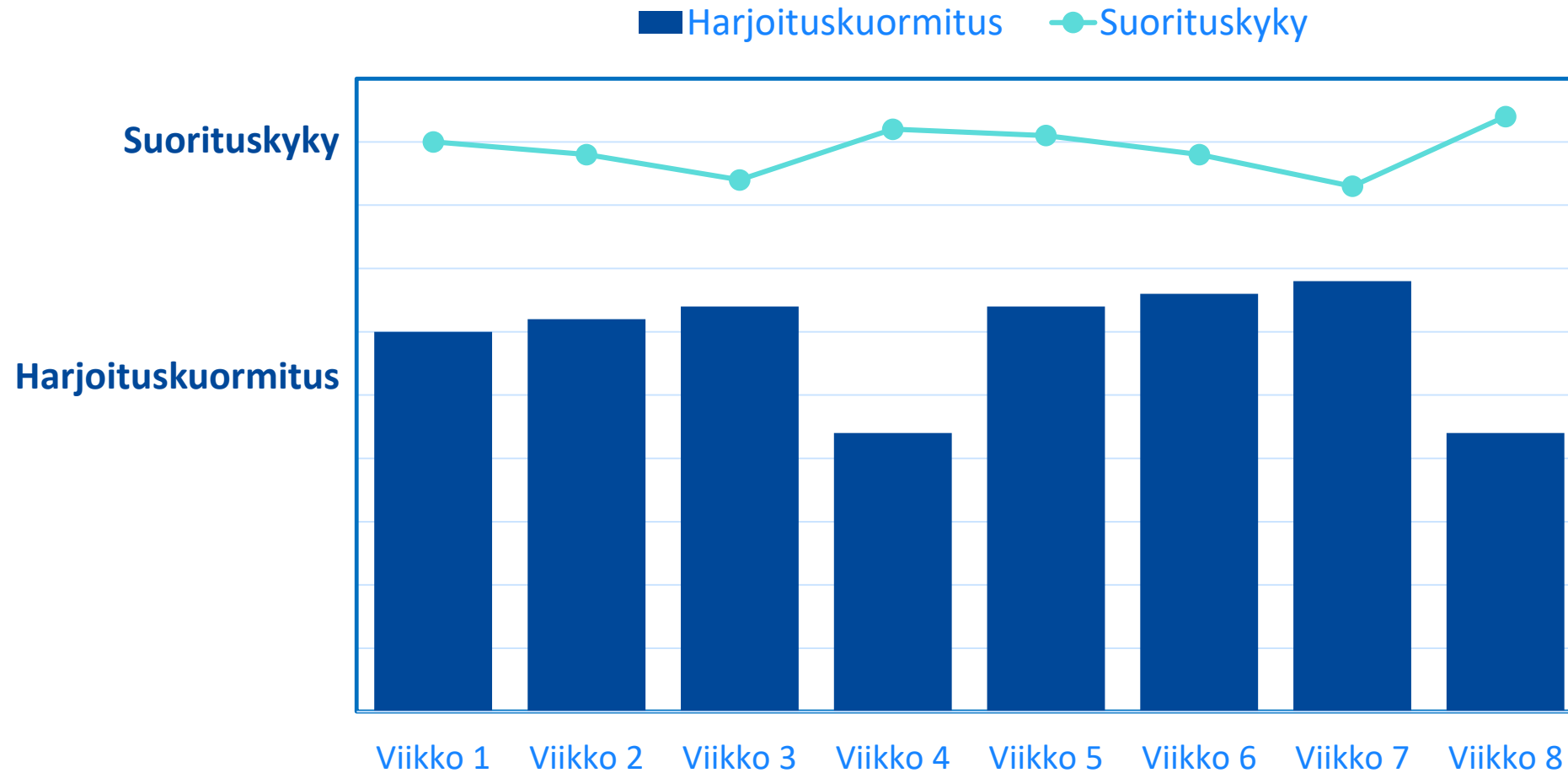
- + Heikentynyt suorituskyky
- + Heikentynyt harjoitusvaikutus
- + Väsymys, masennus, apatia
- + Ei unihäiriöitä
- + Ei painomuutoksia
- + Matala leposyke
- + Matala verenpaine
- + Alentunut harjoitussyke
- + Alentunut glukoosin käyttö harjoituksissa
- + Alentunut laktaatti harjoituksissa
- + Alentunut hermo-lihasjärjestelmän valmius
- + Alentunut sympaattinen tonus
- + Alentunut katekoliamiini sensitiivisyys
- + Muuttunut hypothalamus, lisämunuaistoiminta

Harjoituskuormituksen ja suorituskyvyn välinen suhde

Kuormituksen ja suorituskyvyn seuranta

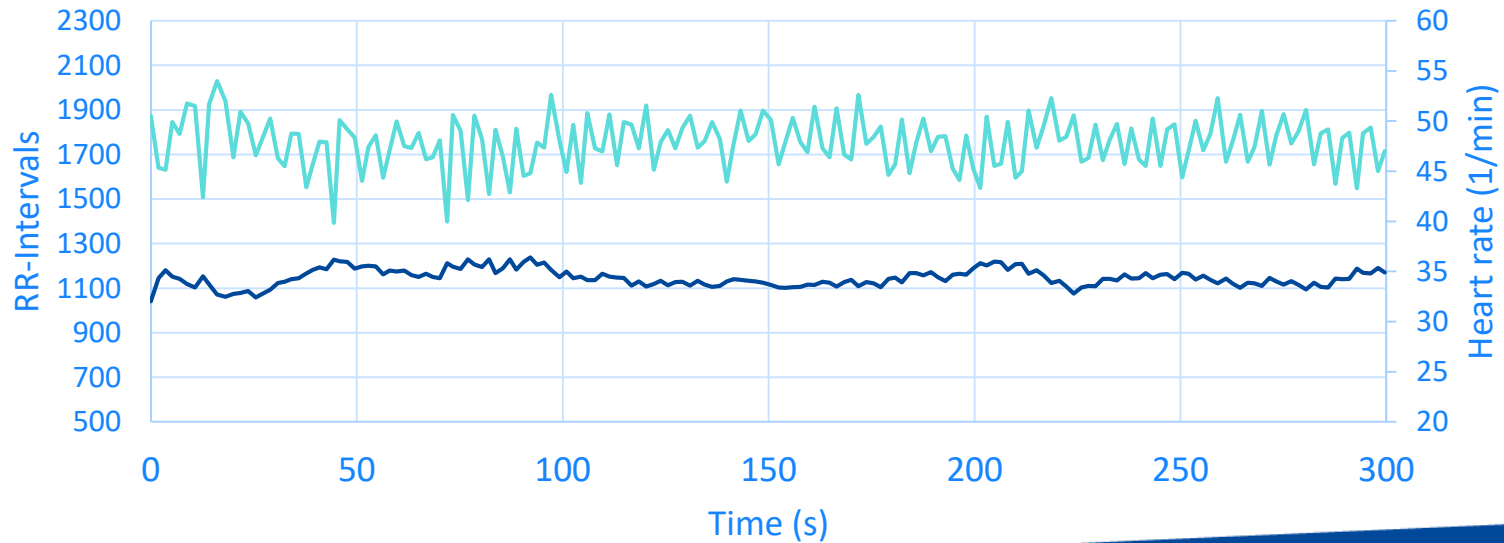
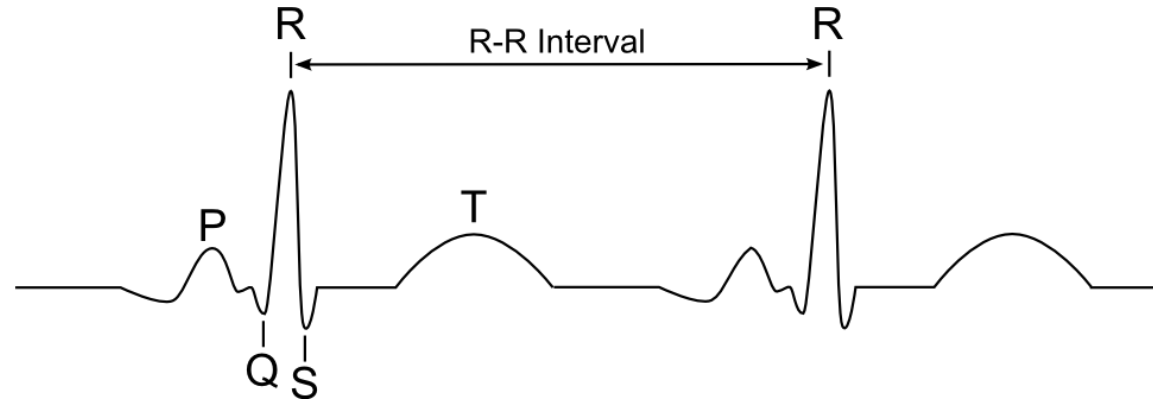
Urheilijan kuormituksen, stressin, palautumisen ja suorituskyvyn seuranta

- + Harjoituspäiväkirja
- + Fyysiset suorituskykytestit
- + Kontrolliharjoitukset tai submaksimaaliset testit
- + Harjoittelun ulkopuolisten stressitekijöiden seuranta
  - + The Profile of Mood States (POMS)
- + Hematologiset ja hormonaaliset muuttujat
  - + Terveystila
  - + Perusverenkuva & rautavarastot
  - + Hormonitasot
- + Sydämen syke ja sykevälivaihtelu
  - + ANS tila
  - + Ortostaattinen koe
  - + Yösykeanalyysit

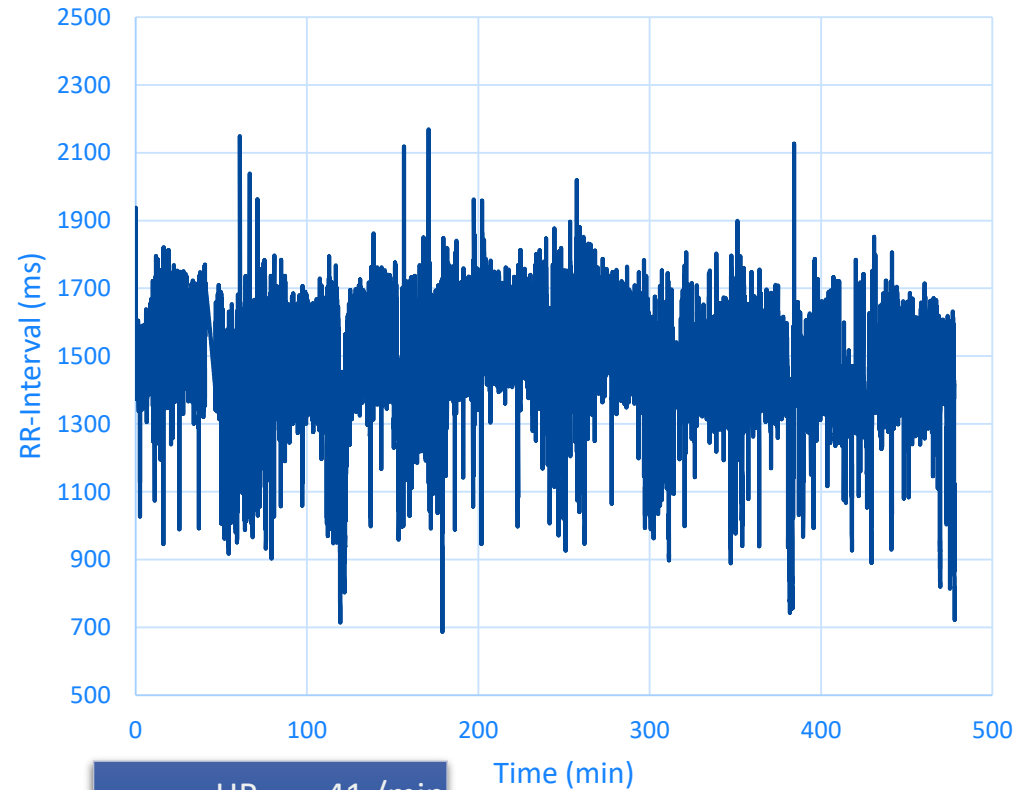

RR-väli, syke and sykevälivaihtelu

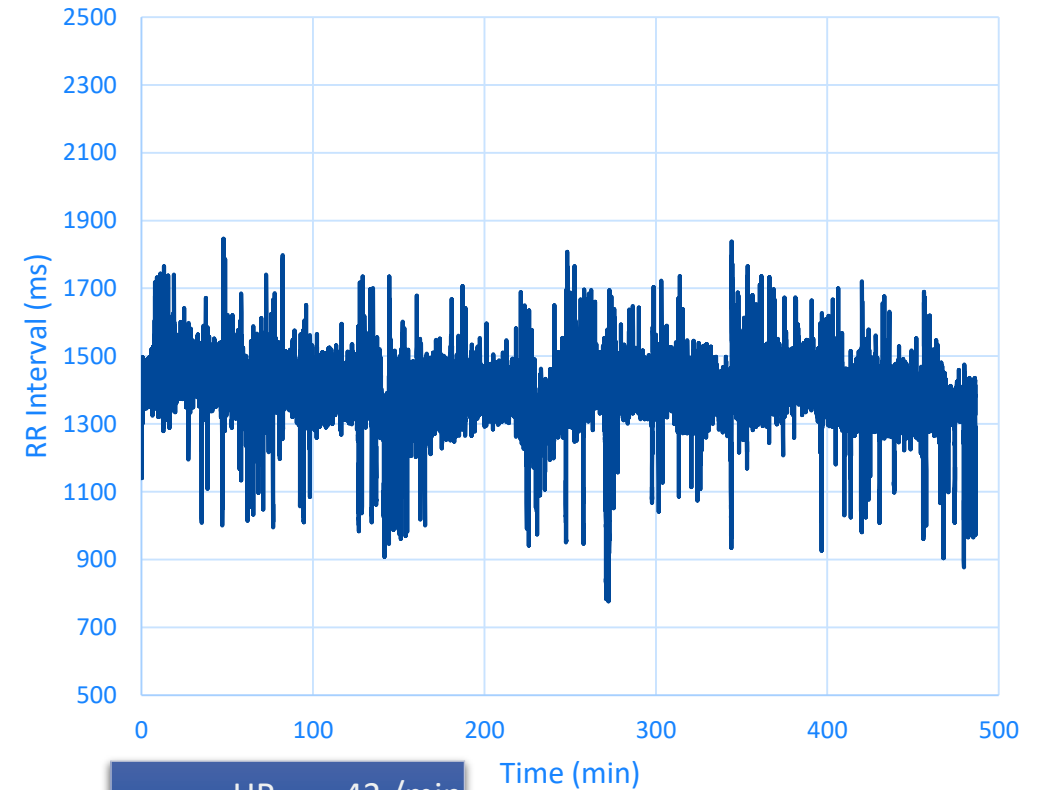
Sykevälivaihtelu - HRV

Palautunut

HR	41 /min
RMSSD	102 ms
SDRRI	149 ms
HFP	6006 ms ²
LFP	4795 ms ²
TP	10801 ms ²

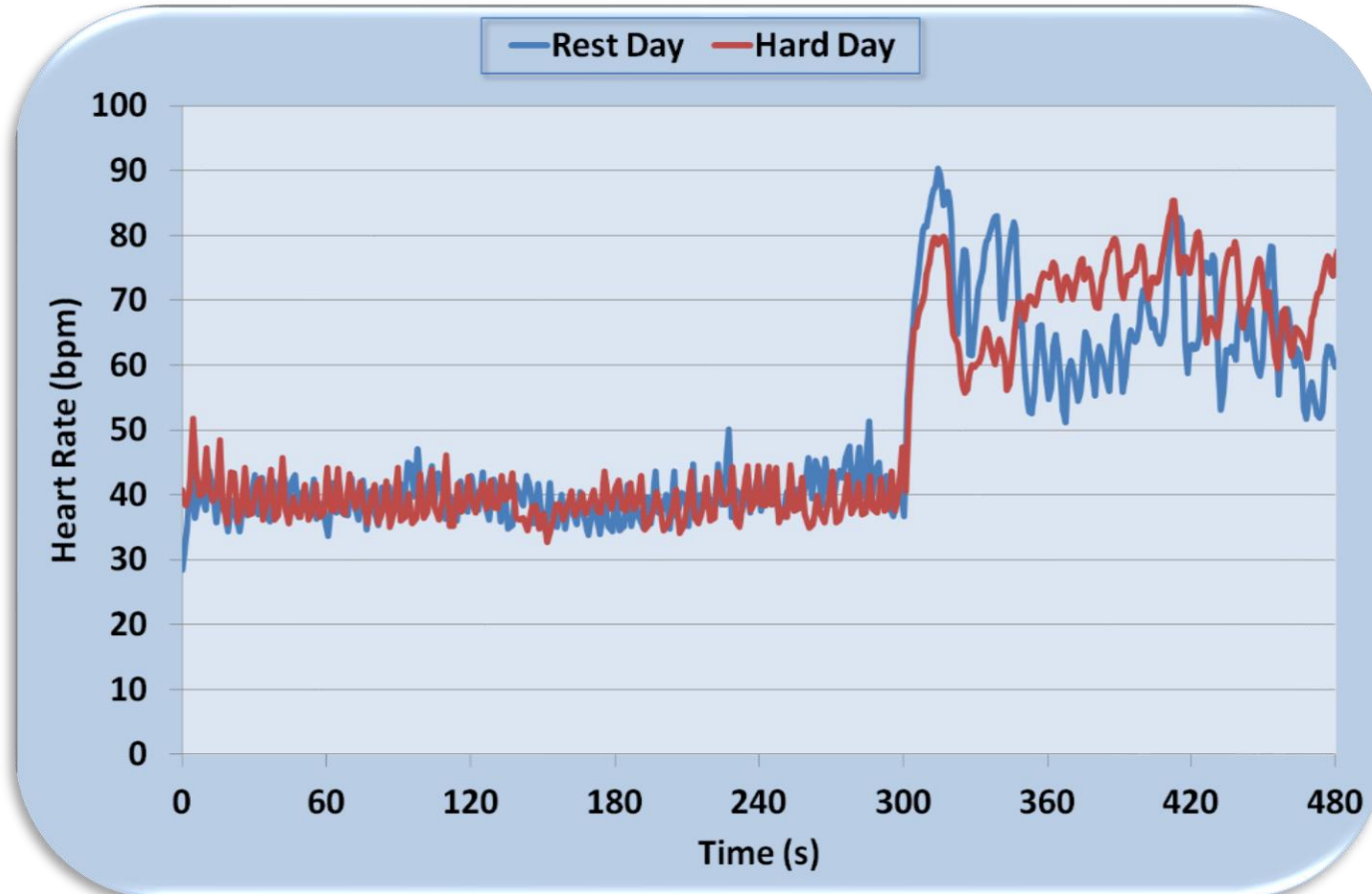
Stressaantunut

HR	43 /min
RMSSD	53 ms
SDRRI	93 ms
HFP	1668 ms ²
LFP	2087 ms ²
TP	3756 ms ²

Ortostaattinen koe

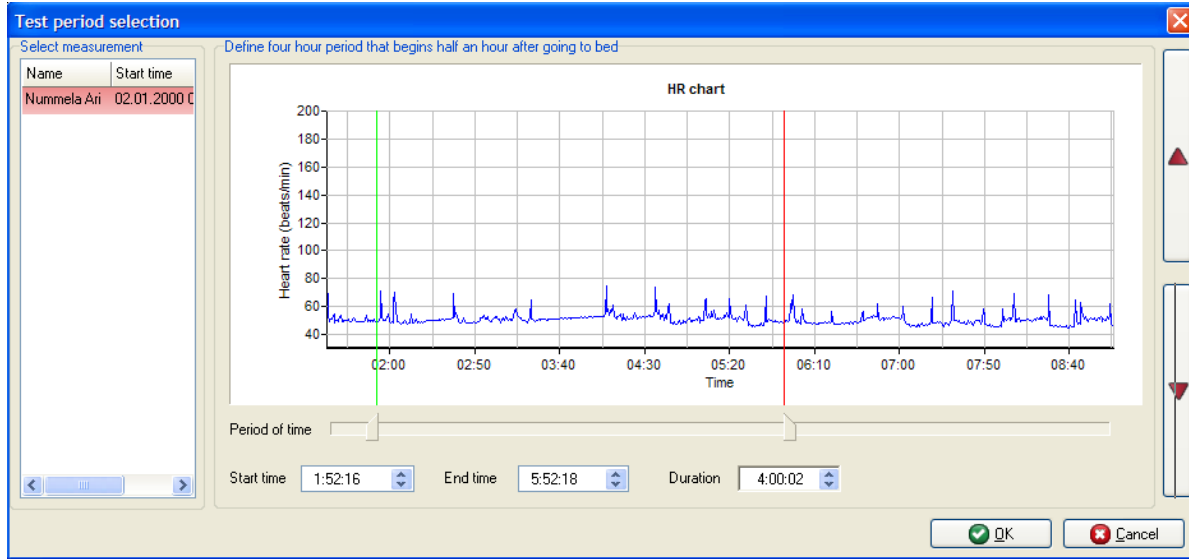

Lepo päivä: HR makuulla 38.7 ja seisten 63.4 bpm

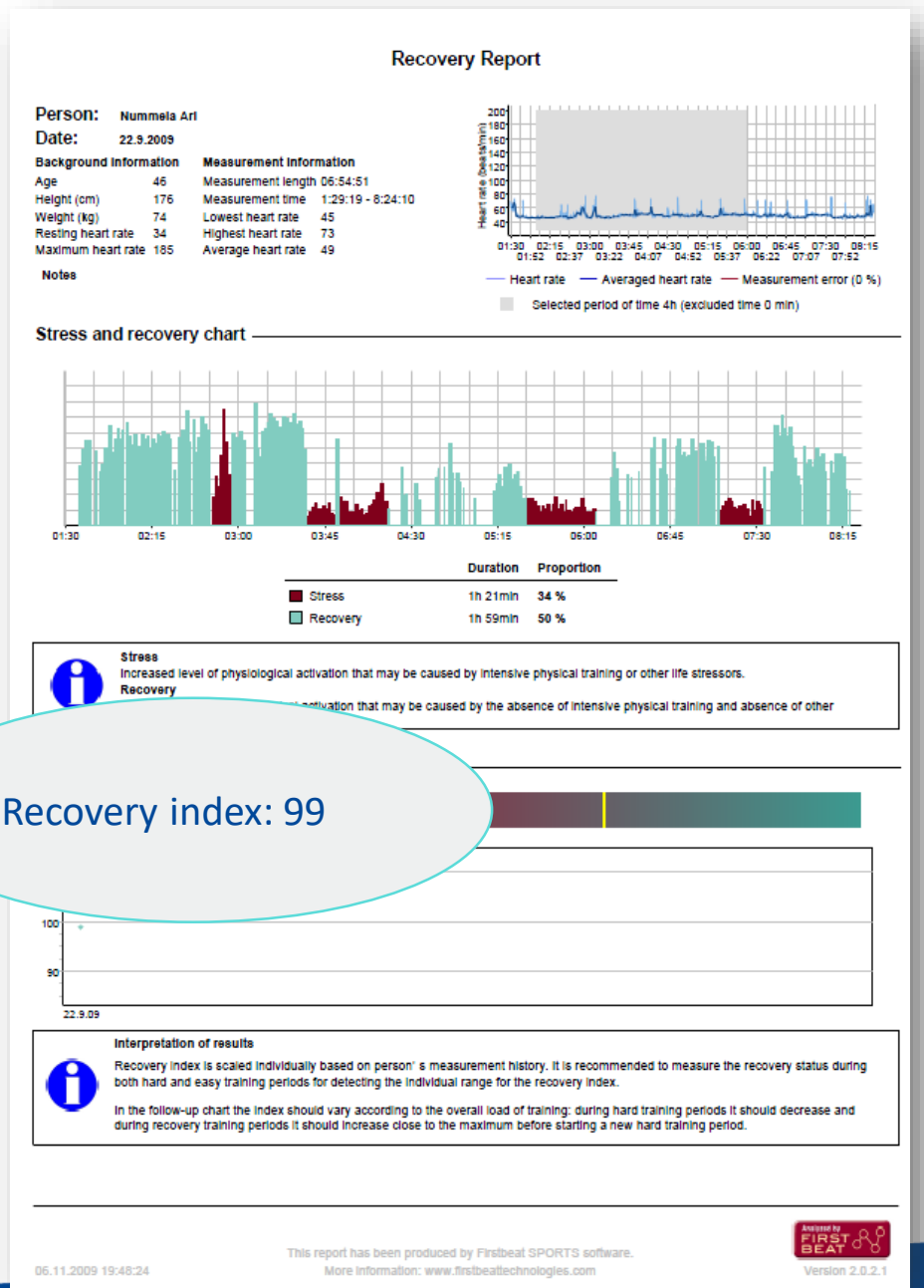
Rankka päivä: HR makuulla 38.4 ja seisten 72.4 bpm

Yösykeanalyysi

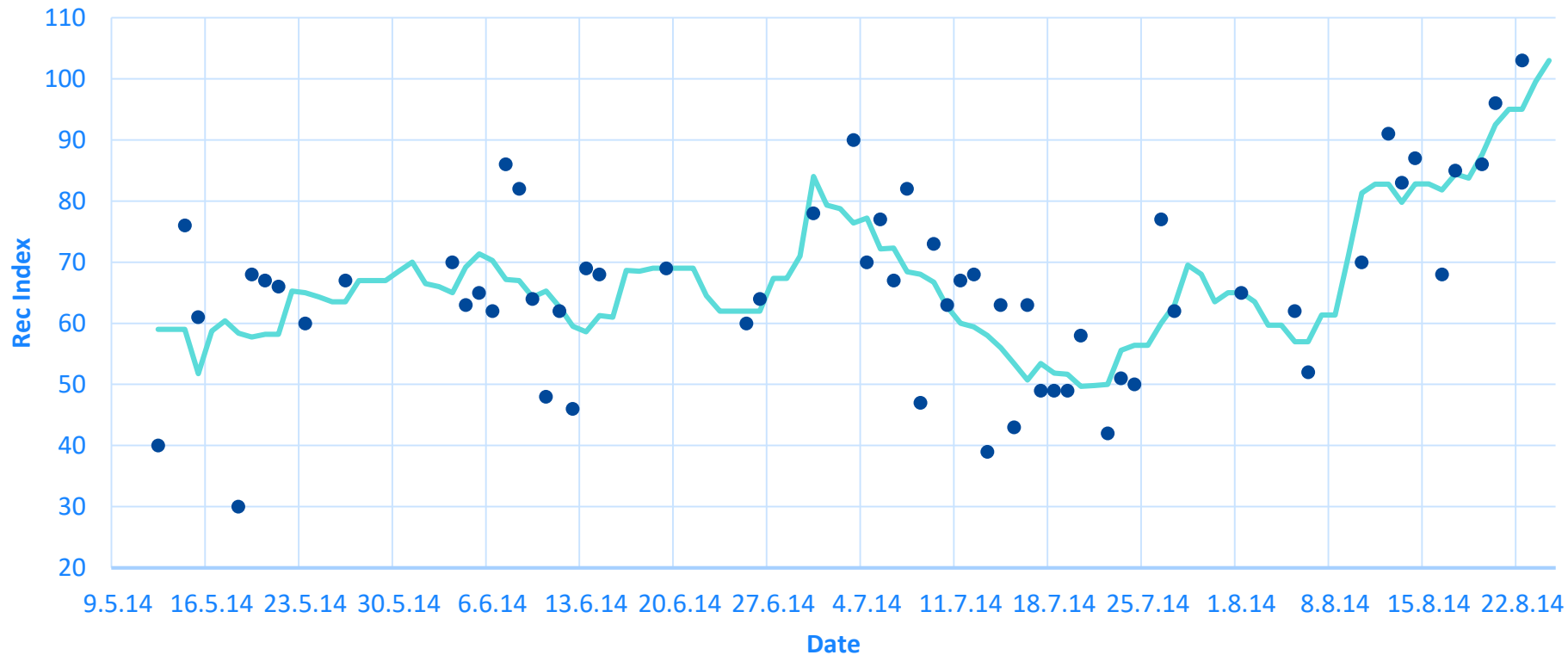
Firstbeat Technologies Ltd

Ensimmäiset 30 min keräyksestä jätetään pois analyysistä ja seuraavat 4 h yöstä analysoidaan.

Uimari: kesä 2014

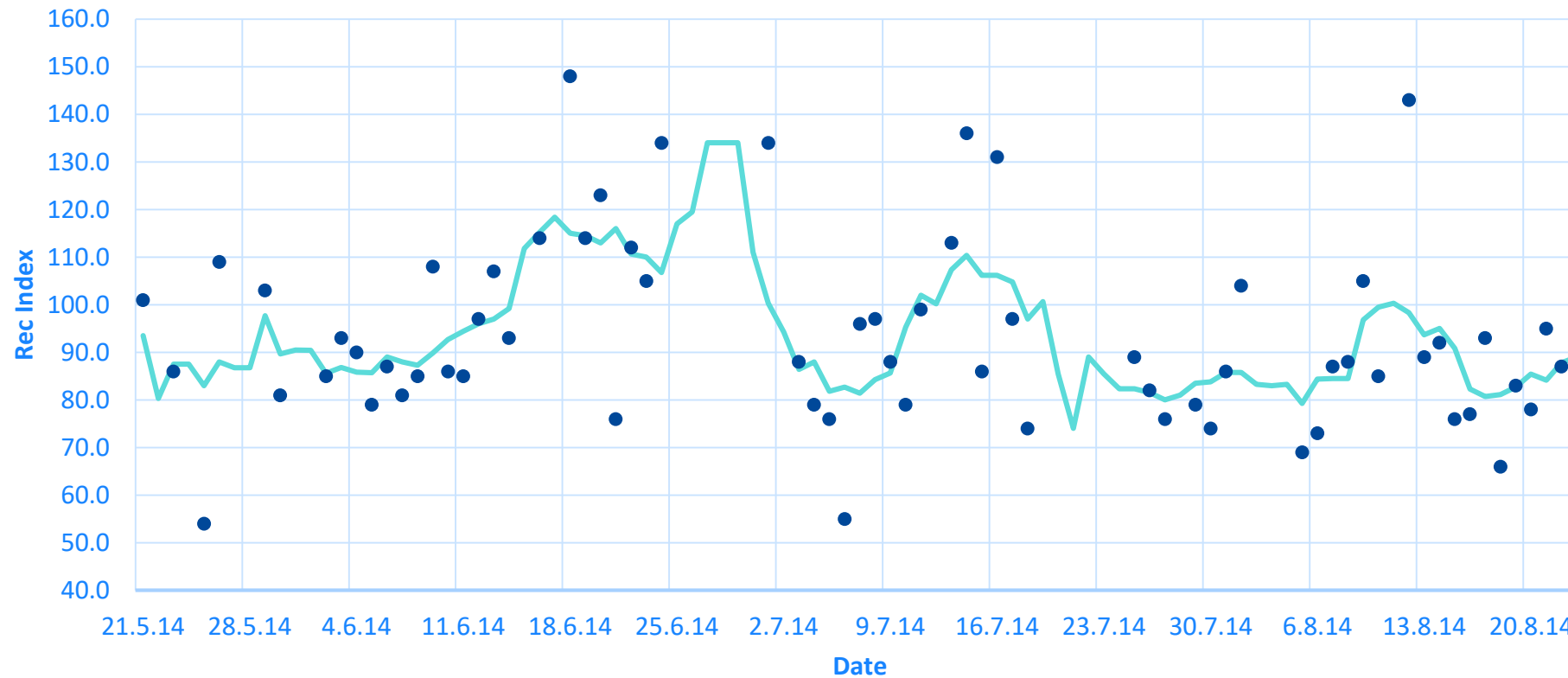

RecInd%	Yöt	%
80-100 %	4	7 %
60-80 %	11	18 %
40-60 %	30	50 %
20-40 %	10	17 %
0-20 %	5	8 %
Yht.	60	

Palautumisindeksi oli urheilijan skaalan keskialueella (40-60 %) puolet kesän harjoituspäivien aikana ja saavutti korkeimman arvonsa EM-kisoissa.

Uimari, kesä 2014

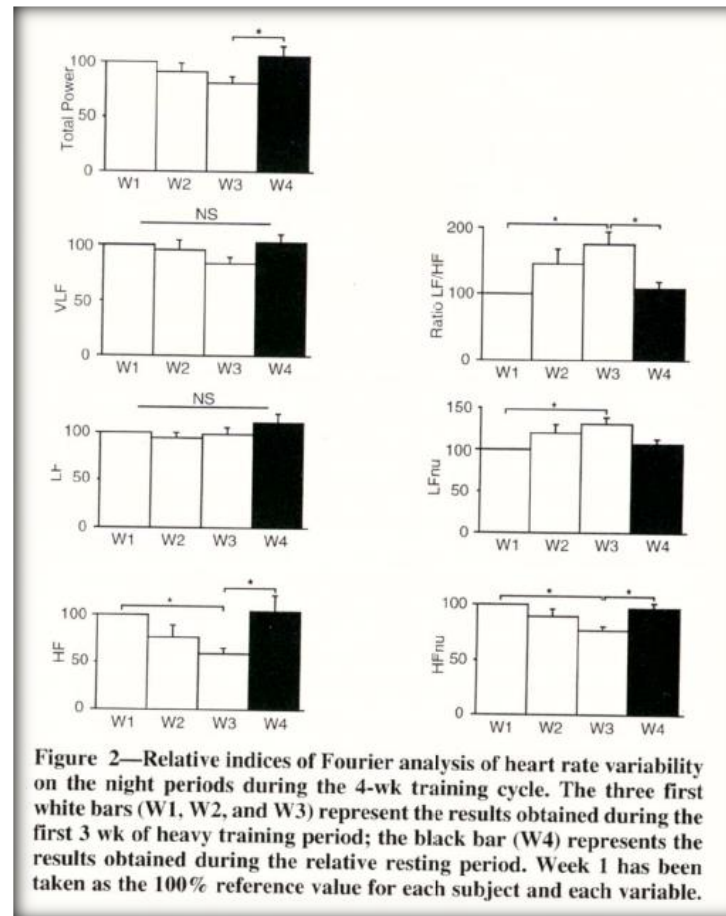
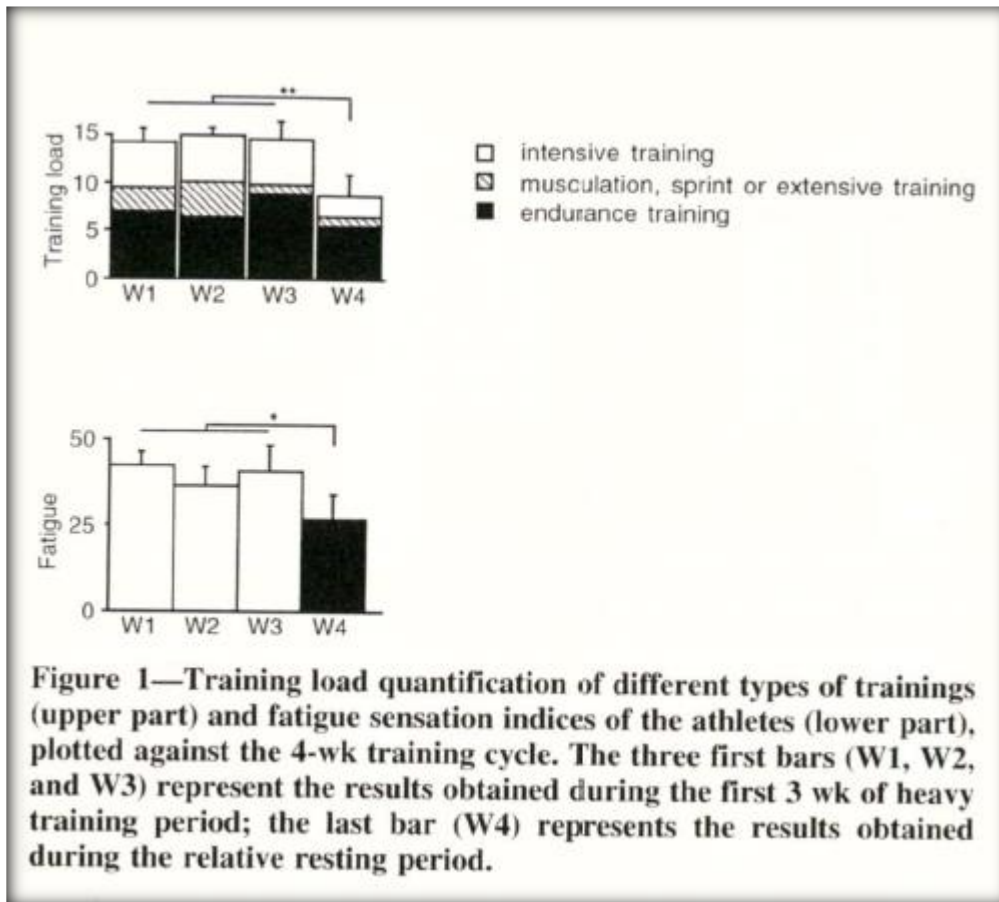

RecInd%	Yöt	%
80-100 %	6	8 %
60-80 %	7	10 %
40-60 %	21	29 %
20-40 %	34	47 %
0-20 %	4	6 %
Yht.	72	

Palautumisindeksi oli suurimman osan ajasta kesällä alimmassa kolmanneksessa uimarin omalla skaalalla. Uimari oli parhaiten palautunut kesäkuun lopussa eikä saavuttanut hyvää palautuneisuustilaa EM-kisoihin mennessä.

Yön aikainen HRV ja harjoituskuorma

- + 7 mieskestävyydsjuoksijaa
- + 3 kovaa ja 1 kevyt viikko
- + 6-10 harjoitusta/viikko
- Yösyke kasvoi
- Yösykevälivaihtelu pieneeni

Pichot et al. MSSE 32: 1729-36, 2000

Ylikuntoesimerkki

400 m naisjuoksija

- + 29 vuotias
- + PB ei parantunut kahteen vuoteen
- + Valmentaja muutti toiseen kaupunkiin → valmentajan vaihdos
- + Hallikausi: SE 53,37 (0,24 s parannus)
- + Ulkona: SB 53,87 (1,60 s ennätyksestä)

Ylikuntoesimerkki

400 m naisjuoksija

MART testi radalla: 10x150 m

Testiaika	Joulukuu	Huhtikuu
$V_{\max}$ (m/s)	8,11	8,06
Lactate peak (mM)	15,7	13,9
$V_{13\text{mM}}$ (m/s)	7,76	7,92
$V_{10\text{mM}}$ (m/s)	7,38	7,40
$V_{7\text{mM}}$ (m/s)	6,80	6,86
$V_{5\text{mM}}$ (m/s)	6,22	6,46
$V_{3\text{mM}}$ (m/s)	5,36	5,55
CMJ (cm)	46,2	45,5
$V_{30\text{m}}$ (m/s)	8,96	8,77

← Maksimilaktaatti pieneni

← Nopeus submaks. laktaattitasolla kasvoi

← Maksiminopeus pieneni

Nopeuskestävyysharjoittelun tarkoituksena on parantaa nopeutta submaksimaalisilla laktaattitasoilla tai pienentää laktaattipitoisuutta vakionopeudella **MUTTA** jos samanaikaisesti maksiminopeus ja maksimaalinen laktaatin tuottokyky heikkenevät, niin se saattaa olla merkki parasympaattisesta ylikunnosta.

Ylikuntoesimerkki

400 m naisjuoksija

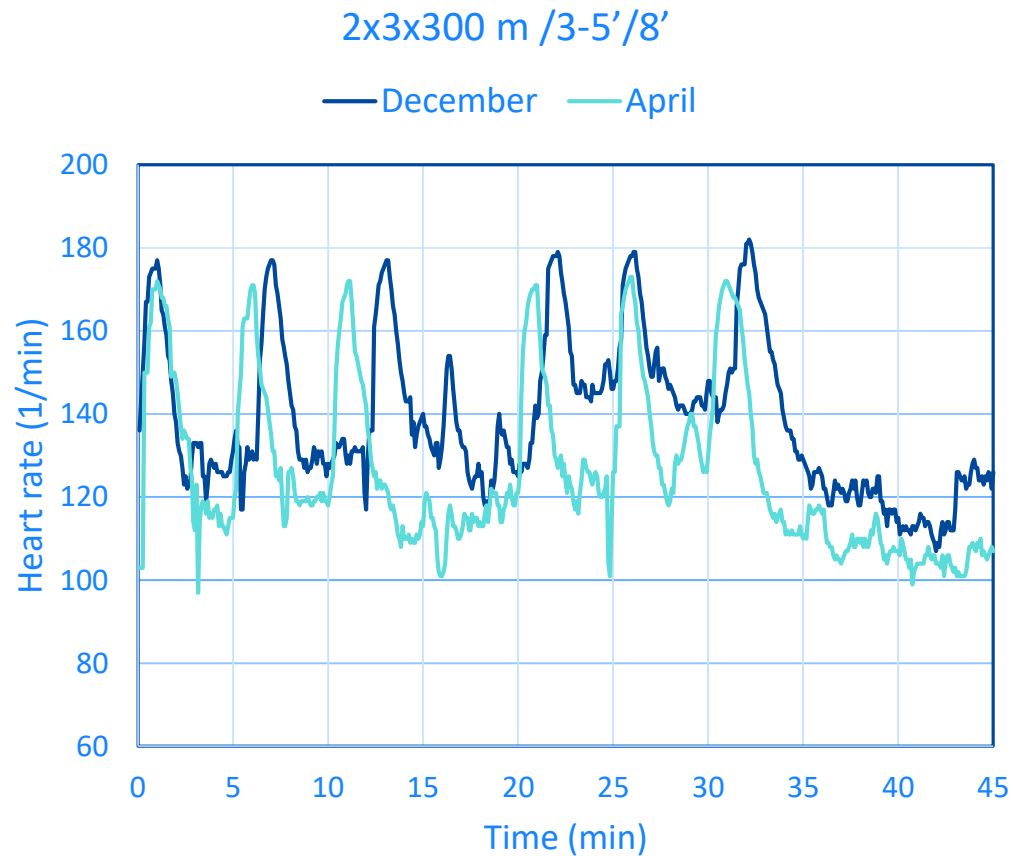
	8-viikkoa I	8-viikkoa II
Harjoitukset/nopeuskestävyys	55/31	52/25
Lepopäivät	12	15
Juoksu määrä (km)	65,7	53,3
Pitkät vedot > 400 m (km)	35,5	26,7
Keskipitkät vedot 150-350 m (km)	25,0	20,0
Lyhyet vedot < 100 m (km)	5,3	6,6
RPE kaikissa harjoituksissa (0-10+)	5,01	4,64
RPE nopeuskestävyysharjoituksissa (0-10+)	6,77	6,92

Harjoitusmäärät ja keskiarvot eivät aina pysty selittämään ylikuntoa.

Ylikuntoesimerkki

400 m naisjuoksija

	Joulukuu	Huhtikuu
300 m aika (s)	49.1	50.5
B-La (mM)	15.8	14.2
Keskisyke (1/min)	139	128
Korkein syke (1/min)	182	173
Palautussyke (1/min)	155	147

Harjoittelun tarkoituksena on nopeuttaa sykkeen palautumista, **MUTTA** jos samanaikaisesti maksimisyke laskee, se voi olla merkki parasympaattisesta ylikunnosta.

Yleisimmät ylikunnon aiheuttajat urheilussa

1. Liian pitkään kestävä liian suuri harjoituskuorma
2. Lepo / harjoittelu -suhde on liian pieni
3. Monotoninen harjoittelu
4. Liian tiheä kilpailutahti
5. Harjoittelun ulkopuolinen stressi on liian suuri
6. Liian vähän ja liian huonolaatuista unta
7. Ravintovaje
8. Sairaudet

Kotiin vietäväksi: kuinka vältät ylikuormittumista ja ylikuntoa?

- + Pidä harjoituspäiväkirjaa ja käytä sen tietoa harjoittelun analysointiin
- + Urheilija tuntee kehonsa parhaiten → Kysy urheilijalta kuinka raskas harjoitus on ja kuinka palautuneeksi tunnet itsesi
- + Luota silmään, kokemukseen ja vaistoon
- + Vältä monotonista harjoittelua – ei pelkästään harjoittelun laji vaan myös harjoittelun kuormitus voi olla monotonista
- + Seuraa urheilijan terveyttä ja suorituskykyä
- + Käytä stressin ja palautumisen mittaamiseen apuvälineitä
- + Maksimisuoritus ei saa laskea liikaa harjoituskaudellakaan

